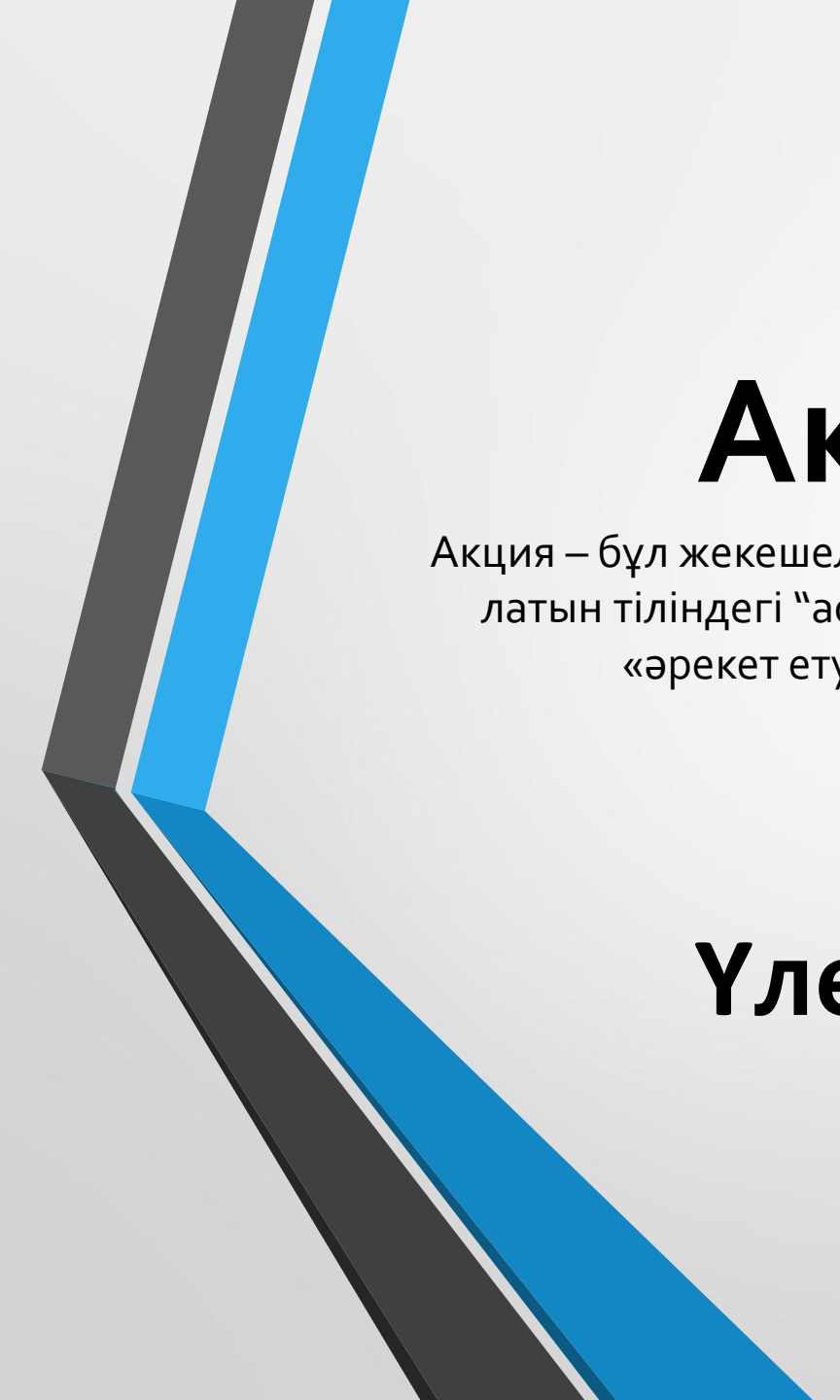

Акциялар

Акция – бұл жекешеленген меншік титулы. «Акция» термині латын тіліндегі “activus”, “actum”, “agere” – «белсенді», «әрекет ету», «болу» сөздерінен шыққан.

Үлестік бағалы қағаз

ҰҒЫМ

- **Акция** - акционерлік қоғам шығаратын және акционерлік қоғамды басқаруға қатысуға, ол бойынша дивиденд және акционерлік қоғам таратылған жағдайда оның мүлкінің бір бөлігін алуға құқықтарды, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңдарда көзделген өзге де құқықтарды куәландыратын бағалы қағаз.
- (Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексінің 139-бабы)

Акционерлік қоғам – жарғылық капиталы акциялардың белгілі бір санына бөлінген ұйым.

Мысал: Голландия, XVII ғасыр. Үш тапқыр көпес Ост-Индиямен сауда жасау жөніндегі серіктестік құрады. Біріншісі 10 000 гульден, екіншісі 20 000, үшіншісі 40 000 гульден салған. Жаңадан құрылған акционерлік қоғамның жиынтық капиталы – 70 000 гульден – жарғылық қор деп, ал көпестер тиісінше – құрылтайшылар немесе акционерлер (stockholders) деп аталатын болады.

Жарғылық қорды құрылтайшылар әрқайсысы 10 гульден тұратын 7 000 акцияға бөлді.

Акцияның номиналы (номиналдық құны) (face value, par) – бұл акцияларға белгіленген және акционерлік қоғамның жарғылық қорының бір акцияға тиесілі үлесін көрсететін ақша сомасы.

Бірінші көпес иелігіне 1 000 акция, екіншісі 2 000, үшіншісі 4 000 акция алды. Сірә, үшінші көпес ең үлкен беделге ие болады; оның сөзі сауда істерінде шешуші болуы әбден мүмкін.

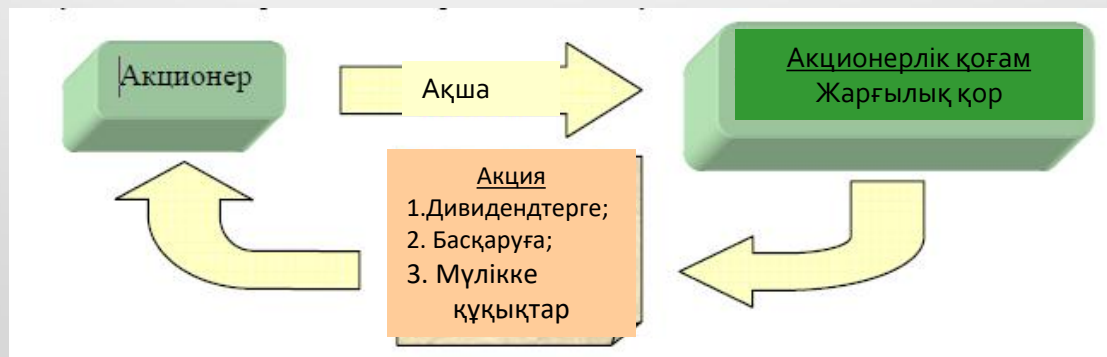
Бір жылдан кейін біздің коммерциялық кәсіпорын 30 000 гульден (profit) пайда тапты деп болжайық. Олардың 16 000-ын кәсіпкерлер жаңа істі дамытуға, ал 14 000-ын дивидендтер түрінде өзара бөлуге шешім қабылдайды.

Дивиденд (dividend) – акционерлердің меншігіндегі акциялардың санына барабар акционерлердің арасында бөлінетін акционерлік қоғамның таза пайдасының бөлігі.

1 акцияға 2 гульден мөлшерінде дивиденд тиесілі болады. Бірінші көпес 2 000 гульден, екіншісі 4 000, үшіншісі 8 000 гульден алады.

Акция оның ұстаушысына құқықтың 3 түрін бекітеді:

- **Пайда** (дивиденд) алуға қатысу құқығы;
- **Басқаруға құқық**, яғни дауыс беру құқығымен акционерлердің жалпы жиналысына қатысу (АҚ-да дауыс беру екі тәсілмен жүргізілуі мүмкін):
 - жарғылық – 1 акция = 1 дауыс;
 - кумулятивті сайлау органдарын қалыптастыру кезінде барлық АҚ-да пайдаланылады; бұл жүйе акционерлердің өз қалауы бойынша директорлар кеңесіндегі орындар санына көбейтілген акциялардың санына қарай айқындалатын барлық дауыс санымен дауыс беру құқығын алуын көздейді: 1000 акционерге дейін (кемінде 5); 1000-нан 10000 акционерге дейін (кемінде 7); 10000-нан астам акционерлер (кемінде 9).
- **Тарату кезіндегі мүлік үлесіне.**

Акционерлер - дауыс беретін акциялар пакеттері иелерінің қосымша құқықтары

Дауыс беретін акциялар пакетінің мөлшері, %	Дауыс беретін акциялар пакетімен берілетін қосымша құқықтар
1	- АҚ акционерлерінің тізіліміндегі ақпаратпен танысу; - егер қоғам осы органның кінәсінен залал шеккен болса, қоғамға келтірілген залалды өтеу туралы талап-арызбен Директорлар кеңесіне (және/немесе атқарушы органға) сотқа жүгіну
2	- акционерлердің кезекті жалпы жиналысының күн тәртібіне ұсыныстар енгізу; - қоғамның Директорлар кеңесіне және тексеру комиссиясына өз үміткерлерін ұсыну (осы органдардың әрқайсысы мүшелерінің жалпы санынан артық емес)
10	- акционерлердің кезектен тыс жалпы жиналысын шақыруды талап ету; - қоғамның қаржы-шаруашылық қызметіне кезектен тыс тексеру (ревизия) жүргізуді талап ету; - акционерлердің жалпы жиналысына қатысушылардың тізімімен танысу
25+1	Жарғыны өзгерту, АҚ-ны қайта ұйымдастыру және тарату, қоғамның мүлікті иеліктен айыруға байланысты ірі мәмілелер жасасуы мәселелері бойынша акционерлердің жалпы жиналысының шешімдерін бұғаттай алады – пакет бұғаттаушы деп аталады, өйткені көптеген шешімдер білікті көпшілік болғанда қабылданады
30	өткізілмегеннің орнына өткізілетін акционерлердің жалпы жиналысында шешімдерді толық айқындай алады
50+1	акционерлердің жалпы жиналысының өткізілуін бақылай алады және онда оған қажетті шешімдер қабылдай алады (Жарғының өзгерістерін, қоғамды қайта ұйымдастыру мен таратуды және ірі мәмілелер жасауды қоспағанда) – пакет бақылаушы деп аталады
75+1	қоғамның барлық қызметіне толық бақылауды жүзеге асыра алады – пакет абсолюттік деп аталады

Эмитент акциялар шығаруды мынадай себептермен қолданады:

- Бұл жарғылық капиталды қалыптастырудың заңмен белгіленген тәсілі
- Акционерлік қоғам инвесторларға акцияларды сатып алуға салынған капиталын қайтаруға міндетті емес. (Дегенмен, егер мүліктік құқықтары қозғалса, акционерлер - дауыс беретін акциялар иелері өздеріне тиесілі акциялардың барлығын немесе бір бөлігін сатып алуды талап етуге құқылы болатын жағдайлар заңда көзделеді)
- Дивидендтер төлеуге кепілдік берілмейді
- Дивидендтердің мөлшері пайдаға қарамастан еркін белгіленуі мүмкін.

Инвесторды акцияларға мыналар тартады:

- Акцияларға салынған капиталға айырбас ретінде дауыс беру құқығы
- Нарықтағы акциялар бағасының ықтимал өсуіне байланысты капиталдың өсуі (Шын мәнінде, қазіргі уақытта бұл Батыс елдерінде, әсіресе АҚШ бағалы қағаздар нарығында акцияларды сатып алудың негізгі себебі болып табылады)
- Жаңадан шығарылған акцияларды мүліктік сатып алу құқығы
- Акционерлік қоғам таратылғаннан және барлық кредиторлармен есеп айырысқаннан кейін қалған мүліктің бір бөлігіне құқық

Акцияларды сатып алу белгілі бір тәуекелге байланысты:

- Дивидендтер төлеуге кепілдік берілмейді
- Мүліктің бір бөлігіне акционердің құқығы соңғы кезекте жүзеге асырылады
- Акциялардың өсуі тұрақсыз, оның үстіне ол ірі, табысты жұмыс істейтін акционерлік қоғамдарға тән
- Дауыс берудің әдеттегі нысаны кезінде акциялардың ірі пакетін ұстаушының ғана басқару процесінде шешім қабылдауға елеулі ықпалы бар

Акцияның келесі қасиеттері бар:

- Акция – бұл меншік титулы (акцияны ұстаушы акционерлік қоғамның ортақ иесі болып табылады))
- Оның бар болуының мерзімі жоқ (акцияны ұстаушының құқықтары акционерлік қоғам болғанша сақталады)
- Оған шектеулі жауапкершілік тән (акционер қоғамның міндеттемелері бойынша жауап бермейді, банкрот болған кезде тарату сәтінде өзіне тиесілі акциялардың құнын ғана жоғалтады)
- Акциялар бөлшектенуі және біріктірілуі мүмкін (бөлшектелген кезде бір акция бірнеше акцияға бөлінеді; біріктірілген кезде акциялардың саны азаяды; екі жағдайда да жарғылық капиталдың мөлшері бұрынғы күйінде қалады)
- Құқықтардың бөлінбеушілігі – бір акция беретін құқықтарды бөлуге болмайды

Акциялардың түрлері:

Акционерлік қоғамның түрі бойынша

**Жария
компаниялардың
акциялары**

Қоғамның басқа
акционерлерінің
келісімінсіз
сатылуы мүмкін.
Ашық және жабық эмиссия
нысанында шығарылады

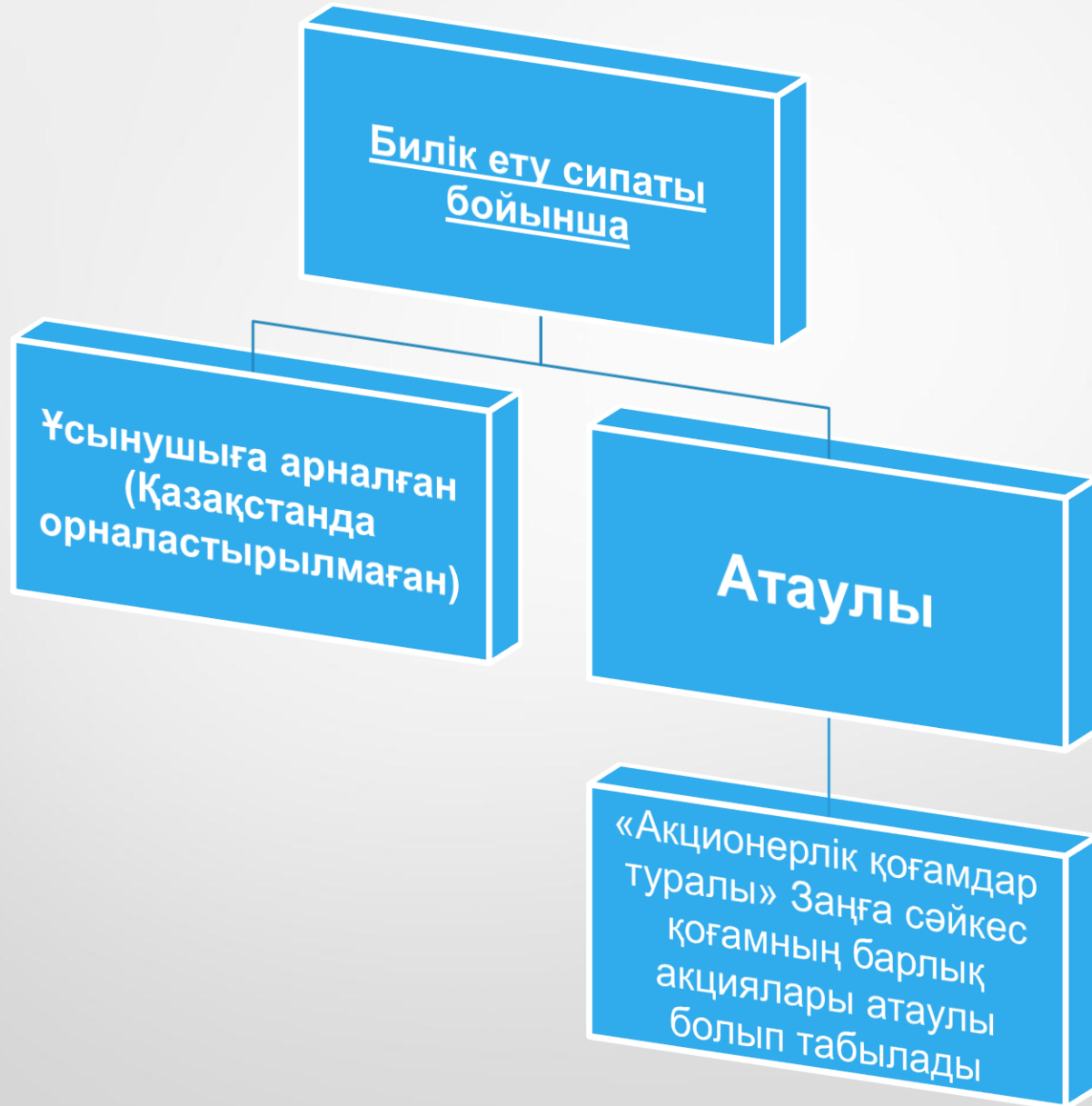
**Жария емес
компаниялардың
акциялары**

Акционерлердің
сатып алуға
артықшылықты құқығы бар.
Тек жабық эмиссия
нысанында шығарылады

Акциялардың түрлері:

Акциялардың түрлері:

Акциялардың түрлері:

Акциялардың түрлері:

Құқықтар көлемі
бойынша

Кәдімгі

1. Акционерлердің жалпы жиналысының құзыретіндегі барлық мәселелер бойынша дауыс беру құқығы
2. Директорлар кеңесінің ұсынымы кезінде акционерлердің жалпы жиналысының шешімі бойынша дивидендтер алу
3. АҚ тарату кезінде құнды алу

Артықшылықты

1. Тарату және қайта ұйымдастыру мәселелері бойынша дауыс беру құқығы
2. Акцияны орналастыру кезінде белгіленген дивидендтерді алу
3. Кәдімгі акциялар иелерінің алдында тарату құнын алу

Артықшылықты акциялардың түрлері:

- **Дивидендтер алу кезегінде артықшылықтары бар акциялар**
- **Кумулятивті** (мөлшері жарғыда айқындалған төленбеген немесе толық төленбеген дивиденд жинақталады және кейіннен төленеді)
- **Айырбасталатын** (басқа бағалы қағаздарға айырбасталуы мүмкін)
- **Кері қайтарып алынатын (қайтарымды)** (оларды шығарған АҚ бар болғанша өтеле алмайтын кәдімгі акцияларға қарағанда өтелуі мүмкін)
- **Қатысу үлесімен** (қосымша дивидендке құқық береді)
- **Өзгермелі дивиденд мөлшерлемесімен** (дивиденд мөлшері айқындалмаған)
- **Кепілдік берілген** (еншілес кәсіпорындар шығаруы мүмкін. Дивидендке жоғары тұрған ұйымның беделі кепілдік береді)

«Алтын акция»

- «Алтын акция» – мемлекеттің АҚ басқаруға қатысу құқығы ретінде шығарылады.
- Шығару шарттары:
 - акционерлік қоғам жекешелендіру процесінен өткен;
 - мемлекетте акционерлік Қоғамның 25%-дан кем акциялары қалған.
- Инвестициялық қасиеттері:
 - оны шығару туралы шешімді мемлекеттік мүлікті басқару органы қабылдайды және ол оны кері қайтарып алу туралы шешім қабылдайды;
 - Жарғылық капиталға және қоғам шығарған акциялар санына енгізілмеген;
 - оны сатуға немесе беруге болмайды;
 - ол акционерлердің жалпы жиналысының шешімдеріне тосқауыл қояды.

Дивиденд

- **Дивиденд** – бұл бір акцияға тиесілі таза пайданың бір бөлігін алу құқығы. Номиналға % пайызбен белгіленеді.
- (Лат. Dividendus – бөлуге жататын) –акцияларды ұстаушылар арасында олардың номиналды құнының белгілі бір үлесі түрінде бөлінетін акционерлік қоғамның таза пайдасының бір бөлігі есебінен акционер ала алатын кірісті білдіреді. Яғни дивиденд арқылы акционерлік қоғам алатын пайдаға акционердің қатысу құқығы жүзеге асырылады.
- Дивидендтер жылына бір рет төленуі мүмкін (жылдық дивидендтер). Жылдық дивидендтер төлеу туралы шешімді Директорлар кеңесінің ұсынымы бойынша акционерлердің жалпы жиналысы қабылдайды.
- 3, 6 және 9 айдағы аралық дивидендтер аралық деп аталады және олар Директорлар кеңесінің ұсынымы бойынша акционерлердің жалпы жиналысының шешімі бойынша төленеді.
- Дивидендтер алуға құқығы бар тұлғалардың тізімін тізілім ұстаушы акционерлердің жалпы жиналысын өткізу үшін акционерлердің тізілімі жабылатын күні жасайды

Дивидендтер төлеуге шектеулер

- Заңды түрде белгіленгендей, АҚ дивидендтер төлеу туралы шешім қабылдауға мына жағдайларда құқылы емес:
 - жарғылық капиталды толық төлегенге дейін
 - қолданыстағы заңнамаға сәйкес акционерлердің талап етуі бойынша барлық акцияларды сатып алғанға дейін
 - егер дивидендтерді төлеу сәтінде АҚ банкроттық белгілеріне сай болса немесе мұндай белгілер дивидендтерді төлеу нәтижесінде пайда болса
 - егер АҚ таза активтерінің құны оның жарғылық капиталынан, резервтік қорынан және айналыстағы артықшылықты акциялардың тарату құнының номиналынан асып кетуінен аз болса
 - реттеушілер (қаржы нарығы) тарапынан дивидендтер төлеудегі ықтимал шектеулер

Дивидендтер төлеу тәртібі

☐ Артықшылықты акциялардың иелері:

- Д төлеуде басымдығы бар (жарғыда немесе эмиссия кезінде көрсетіледі);
- кумулятивті;
- айырбасталатын;
- егер артықшылықты акциялардың басқа түрлері шығарылса, онда олар бойынша төлеу тәртібі қоғамның Жарғысында белгіленеді;
- дивидендтердің мөлшері Жарғыда тіркелген;
- дивидендтердің мөлшері Жарғыда тіркелмеген.

(Артықшылықты акциялардың әрбір түрі үшін таза пайдадан арнайы қор қалыптастырылуы мүмкін.)

☐ Кәдімгі акциялардың иелері

- Бұл тәртіпті бұзуға болмайды. Олай болмаған жағдайда қоғамның дивидендтер төлеу туралы мүлдем шешім қабылдауға құқығы жоқ.
- Барлық *жарияланған* дивидендтерді АҚ ақшамен немесе акциялармен төлеуге міндетті.
- Артықшылықты акциялар бойынша дивидендтер, егер осы дивидендтерді төлеу үшін пайда жетпесе, осы мақсатқа арнайы арналған қорлардың есебінен төленуі мүмкін. Кәдімгі акциялар бойынша дивидендтер кәсіпорынның таза пайдасынан ғана төленеді.
- Акционерлердің жалпы жиналысы белгілі бір типтегі акциялар бойынша дивидендтерді төлемеу не Жарғыда айқындалған дивидендтердің мөлшері бойынша акцияларға ішінара төлеу туралы шешім қабылдай алады.

Акциялардың құндық бағасы

- Акцияларды бағалау мәселесі оның өмірлік циклімен тығыз байланысты: акцияларды шығару, бастапқы орналастыру және айналымы. Сондықтан акцияларды шығару кезеңінде ресейлік заңнама бойынша алғашқы бағалау **номиналды**. «*Акционерлік қоғамдар туралы*» *Қазақстан Республикасының Заңы* (бұдан әрі – АҚ туралы Заң) бойынша қоғамның жарғылық капиталы акционерлер сатып алған қоғам акцияларының **номиналды құнынан** тұрады, басқаша айтқанда айналыстағы акциялар номиналдарының сомасына тең.
- Кейіннен орналастыру кезінде олардың нарықтық құны негізінде айқындалатын эмиссиялық құны пайдаланылады; **эмиссиялық құны** – акцияның бірінші ұстаушы сатып алатын бағасы немесе акцияларды орналастыру кезіндегі құны.
- **Нарықтық база** акциялар биржалық нарықта айналыста болған кезде айқындалады.
- **Теңгерімдік құнды** аудиторлық тексерулер кезінде, эмитент өз акцияларын биржалық сауда-саттыққа жіберілген бағалы қағаздардың биржалық тізіміне енгізу үшін листингтен өтуге ниет білдірген жағдайда, сондай-ақ кәдімгі акциялар иесі-акционердің меншік үлесін айқындау үшін акционерлік қоғамды тарату кезінде анықтайды.
- Бұдан басқа, **тарату құнын** бөледі, ол артықшылықты акциялар бойынша ғана айқындалады, орналастыру кезінде белгіленеді және Жарғыда тіркеледі.
- АҚ туралы Заң бойынша акцияларды кері сатып **алу құны** кәдімгі акциялардың иесі тарату, қайта ұйымдастыру мәселелері бойынша дауыс бермеген немесе қарсы дауыс берген жағдайда белгіленеді.

Акциялар сапасының көрсеткіштері

Құндық бағалаудан басқа, бухгалтерлік есептіліктің және акцияның нарықтық көрсеткіштерінің деректері бойынша есептелетін акциялар сапасының көрсеткіштері маңызды болып табылады.

- *EPS – earning per share* (бір акцияға шаққандағы таза пайда)

$$ESP = \frac{\text{таза пайда}}{\text{орналастырылған акциялардың саны}}$$

- Бұл көрсеткіш акциялардың ағымдағы нарықтық кірістілігін сипаттайды.

$$D / P = \frac{\text{кәдімгі акциялар бойынша дивиденд}}{\text{кәдімгі акцияға ағымдағы нарықтық баға}}$$

Акциялар сапасының көрсеткіштері

P/E арақатынасы инвестордың пайда бірлігі үшін қандай баға төлеуге тиіс екенін көрсетеді. P/E жоғары арақатынасы осы акцияларды сатып алатын инвесторлардың компания пайдасының болжамды өсуіне байланысты дивидендік төлемдердің өсуін күтетінін көрсетуі мүмкін, бірақ сонымен бірге ол қазіргі сәтте осы акциялардың асыра бағаланғанын, бағамдық құнның өсу әлеуетінің таусылғанын және сондықтан бағаның тез құлдырауы мүмкін екенін айғақтайды.

$$P / E = \frac{\text{акцияның ағымдағы нарықтық бағасы}}{\text{бір акцияға шаққандағы таза пайда}}$$

Акциялар сапасының көрсеткіштері

- Бұл көрсеткіш дивидендік кіріс деп аталады. Ол бірліктен артық бола алмайды. D/E төмен көрсеткіші компанияның жоғары табыстылығын және оның өсуінің жеткілікті келешектігін айғақтауы мүмкін. Алайда ол ұстаушыны акцияларды сатуға және осы көрсеткіштің өсу үрдісі бар басқа акцияларды сатып алуға итермелеуі мүмкін.

$$D / E = \frac{\text{бір акцияға шаққандағы дивиденд}}{\text{бір акцияға шаққандағы таза пайда}}$$

Акциялар сапасының көрсеткіштері

- Таза активтер – бұл материалдық емес активтерді, барлық борыштардың сомасын және артықшылықты акциялардың номиналды құнын шегергендегі компания активтерінің құны. P/N көрсеткіші нарық меншікті капиталдың бірлігі үшін төлейтін бағаны көрсетеді. P -дің N -ден асып кетуі инвестордың компанияның одан әрі өсетініне сенімді екенін білдіреді. Алайда бұл көрсеткіш бойынша өнеркәсіптің түрлі салаларына жататын компанияларды салыстыру қиын. Сондықтан ол басқаларға қарағанда сирек және көбінесе компаниялардың мамандандырылған типтері үшін пайдаланылады. Көбінесе бұл банктер мен инвестициялық қорлар. Компаниялардың осы типтерінде активтер оңай өлшенетін болады, ал есепке алу теңгерімдік құн әділ нарықтық бағадан ешқашан айтарлықтай айырмашылығы болмайтындай етіп құрылған.

$$P / N = \frac{\text{Акцияның ағымдағы нарықтық бағасы}}{\text{бір акцияға есептегенде таза активтердің құны}}$$
$$N(NAV) = \frac{\text{Таза активтер}}{\text{орналастырылған кәдімгі акциялардың саны}}$$

Акциялар сапасының көрсеткіштері

- **β коэффициенті** – жалпы нарықтың беталысы өзгерген кезде қағаз бағасының (нарықтық) өзгеру тәуекелінің өлшемі деп есептеу қалыптасқан
- **Құбылмалылық** – бұл сауда процесінде қағаздың бағасы қаншалықты қатты ауытқып отыруының өлшемі. Үлкен тербелістер кезінде қағаз құбылмалы, шамалы тербелістер кезінде – шамалы құбылмалы болып саналады.
- **β коэффициенті** барлық нарыққа қатысты қағаз бағасының өзгеруін айқындайды және мынадай формуламен беріледі:

$$\beta = \Delta P / \Delta J$$

мұндағы ΔP – шамамен бірнеше жылдық белгілі бір уақыт аралығындағы нарықтық бағаның өзгеруі

ΔJ – елдің жетекші қор индексінің осы кезеңдегі тиісті өзгерісі.

бұл ретте $\beta = 1$ тәуекел дәрежесі орташа;

бұл ретте $\beta > 1$ тәуекел дәрежесі жоғары ;

бұл ретте $\beta < 1$ тәуекел дәрежесі төмен.

Акцияның кірістілігі

- Акцияларға инвестициялар қаржы инвестицияларының бір түрі, яғни кіріс алу мақсатында қаржы активтеріне ақша салу болып табылады. Акцияларға орташа нарықтан жоғары кірісті қамтамасыз етуге қабілетті салымдар кірісті болып саналады. Дәл осындай кірісті алу – инвестордың мақсаты.
- **Акцияның кірістілігіне әсер ететін негізгі факторлар:**
 - ✓ Дивидендтік төлемдердің мөлшері (таза пайданың туынды шамасы және оны бөлу пропорциялары)
 - ✓ Нарықтық бағалардың ауытқуы
 - ✓ Инфляция деңгейі
 - ✓ Салықтық климат

Акцияның кірістілігі

- Егер инвестор ұзақ мерзімді инвестицияларды жүзеге асырса және акцияның кірістілігін бағалау жүргізілетін инвестициялық кезеңге оны сату кірмесе, онда ағымдағы кіріс төленетін дивидендтердің (D) шамасымен айқындалады. Мұндай жағдайда алынған дивидендтің акцияны сатып алу бағасына қатынасы ретінде есептелетін ағымдағы кірістілік қарастырылады. (T – жылдық кезең, 360 күн; t – дивидендтер алынған уақыт)

$$D_x = \frac{D}{P_o} * 100\% * \frac{T}{t}$$

Акцияның кірістілігі

- Бұдан басқа, уақыттың әрбір сәтінде нарықтағы баға деңгейіне (НБ) байланысты болатын ағымдағы нарықтық кірістілікті есептеуге болады

$$D_{xp} = \frac{D}{P_p} \times 100\% \times \frac{T}{t}$$

- Егер акциялар бағаланатын инвестициялық кезеңге дивидендтерді төлеу кірсе және оларды сатумен аяқталса, онда **инвестициялық кезеңдегі кіріс** осылай өлшенетін болады:

$$D_{xk} = \frac{D + (P_1 - P_o)}{P_o} \times 100\%$$

Акцияның кірістілігі

- Егер инвестициялық кезең бір жылдан асатын болса, онда бір жылға есептелген **түпкілікті кірістілік формуласы** мынадай түрді қабылдайды: (мұндағы n – акцияның инвесторда болу уақыты)

$$D_{\text{жк}} = \frac{\sum_{i=1}^n D_i + (P_1 - P_o)}{P_o \times n} * 100\%$$

- Егер инвестициялық кезеңге дивидендтерді төлеу кірмесе, онда кіріс сатып алу және сату бағасы арасындағы айырма ретінде қалыптасады. Осылайша, $D = P_1 - P_o$ кез келген шама болуы мүмкін: оң, теріс, нөлдік.
- Егер дивидендтерді төлеу жүргізілмесе, онда акцияның түпкілікті кірістілігі сату және сатып алу бағасындағы айырманың сатып алу бағасына қатынасы ретінде есептеледі

$$D_{\text{жк}} = \frac{(P_1 - P_o)}{P_o} \times 100\%$$

Акцияларды тәуекел дәрежесі бойынша жіктеу

Акцияның атауы	Тәуекел индексі	Сипаттамасы
Blue-Chip stock	0.85-0.95	Тұрақты жоғары емес дивиденд (төленген дивидендтен түсетін кіріс)
Grow stock	1.3-тен артық	Дивидендтер жоғары емес, үміт акциялар бағасының көтерілуінде ғана
Cyclical stock	1.2-ден артық	Капиталдан түсетін кірісті артық көретін инвесторларға қалаулы
Defensive stock	0.9-дан кем	Тәуекел дәрежесі шағын, дивиденд тұрақты
Speculative stock	1.5-тен артық	Тәуекел деңгейі өте жоғары акциялар. Капиталдан түсетін кіріс өте жоғары немесе керісінше болуы мүмкін

Акцияларды тәуекел дәрежесі бойынша жіктеу

- 1. **BLUE-CHIP STOK.** Мұндай акциялардың эмитенттері – пайдасы ұзақ уақыт бойы салыстырмалы түрде жоғары және дивидендтері орташа алғанда шамалы жоғары болған ірі және белгілі кәсіпорындар. Бұл фирмалар жалпы экономика сияқты қарқынмен өсуде, олар үшін жылдам немесе өте баяу даму деген сирек нәрсе. Бұл акциялардың нарықтық өсу индексі 0.85 - 0.95. Бұл егер акциялар нарығының құны орта есеппен 10% -ға өссе, онда blue-chip акцияларының құны орта есеппен 8.5 - 9.5%-ға өседі дегенді білдіреді. Егер нарықтың құндылығы орташа алғанда 10%-ға төмендесе, онда акциялардың құндылығы да 8.5 - 9.5%-ға төмендейді. Мұндай акциялар тәуекелді ұнатпайтын адамдар немесе тұрақты төмен дивиденд, тұрақсыз жоғары дивидендтен жақсы деп санайтын инвесторларға қолайлы.

Классификация акций по степени риска

- **2. GROW STOCK.** Мұндай атауға өсіп келе жатқан акциялар ие, олардың эмитенттері – айналымдылығы мен пайдасы орташа есеппен экономикаға қарағанда анағұрлым қарқынды өсетін кәсіпорындар. Мұндай фирмалардың пайдасының өте аз пайызы акциялардың дивидендтеріне кетеді, себебі барлық пайда кәсіпорындарға инвестицияларға жұмсалады. Бұл жерде сіз жоғары дивидендтерге үміт арта алмайсыз, тек акциялар бағасының көтерілуіне және сатудан түсетін капиталға ғана үміт артыңыз. Өсіп келе жатқан акциялардың тәуекел индексі 1.3-тен артық болуы акциялардан алынған пайда орташа нарықтық өсуден немесе құлдыраудан едәуір жоғары немесе едәуір төмен болуы мүмкін дегенді білдіреді.

Акцияларды тәуекел дәрежесі бойынша жіктеу

- **3. CYCLICAL STOCK.** Циклдік акция. Осындай акцияларды шығаратын кәсіпорындар, эмитенттерінің пайда болуы экономикалық циклға байланысты. Егер қазіргі сәтті экономика өрлеуде болса, онда фирманың айналымдылығы мен кірісі тез өседі. Ал экономикалық құлдырау кірістің күрт түсуіне алып келеді. Мұндай акциялардың тәуекел индексі 1.2-ден артық. Демек, акциялардың осындай түрі, алдыңғы түрі сияқты, капиталдан түсетін кірісті артық көретін және дивиденд алуға көңіл бөлмейтін адамдарға қолайлы.
- **4. DEFENSIVE STOCK.** Қорғалған акция. Эмитент экономикалық циклге тәуелді емес. Мұндай кәсіпорындардың кірісі әрқашан тұрақты. Осылайша, акцияның нарықтық бағасы да, дивиденді де тұрақты. Бұл акциялардың тәуекел индексі 0.9-дан кем. Мұндай акциялар, бірінші түрі сияқты, тұрақты дивидендті (төленген дивидендтен түсетін кірісті) артық көретін адамдарға қолайлы.

Акцияларды тәуекел дәрежесі бойынша жіктеу

- **5. SPECULATIVE STOCK.** Алыпсатарлық акция. Алыпсатарлық акциялардың эмитенті қағида түрінде жаңа тауарлар өндіретін немесе қағида түрінде жаңа қызметтерді жүзеге асыратын, немесе жаңа нарықтық тауаша тапқан, яғни қазіргі сәтте жоғары және тұрақты кірістер көрінбейтін, бірақ таяу болашақта күтілетін саламен байланысты кәсіпорындар тобына жатады. Мұндай акциялардың тәуекел индексі 1.5-тен артық, яғни мұндай акцияларды сатып алатын адам өзіне өте жоғары тәуекел дәрежесін алады. Мұндай акциялар капиталдан жоғары кіріс алуды ұнататын адамдарға қолайлы, және олар жиі тек өздерінің сәтті таңдауларына ғана сүйенеді, өйткені сәті түсіп, алыпсатарлық акция бағасы көтерілсе, олар капиталдан үлкен кіріс алатын болады.

Қазақстан қор биржасында (KASE) акциялар ресми тізімнің алаңдары мен санаттары бойынша бөлінеді, сондай-ақ индекстер мен өтімділік тізімдеріне топтастырылады. Олардың басты айырмашылығы эмитентке қойылатын талаптардың қатаңдығында (компанияның мөлшері, ашықтығы, аудит) және инвесторлар арасындағы саудасаттықтың белсенділігінде

Ресми тізім (Листинг) үш негізгі алаңға бөлінеді, олардың ішінде акциялар мынадай санаттар бойынша бөлінеді:

Алаң / Санат	Қандай компанияларға арналған	Негізгі ерекшеліктер мен талаптар
Негізгі алаң: Премиум	Қазақстанның аса ірі жүйе құраушы компаниялары (мысалы, <i>Air Astana</i> , <i>Халық Банкі</i>).	Ең қатаң талаптар: ХҚЕС бойынша есеп беру, KASE-мен танылатын аудит, жоғары деңгейлі корпоративтік басқару және акциялардың еркін айналыстағы міндетті ірі үлесі (free-float) . Егер компания free-float бойынша талаптарға сай болуды қойса, оны төмендету мүмкін (Қазақтелекоммен болған жағдай сияқты).
Негізгі алаң: Стандарт	Тұрақты бизнесі бар ірі және орташа компаниялар	Талаптар «Премиум»-ға қарағанда жұмсағырақ, бірақ ашықтық пен аудит стандарттары жоғары болып қалады.
Баламалы алаң	Шағын және орта бизнес (ШОБ) және де жас дамып келе жатқан компаниялар.	Бизнесті капиталдандыруға және оның бар болу мерзіміне қойылатын талаптар жеңілдетілген. Өсіп келе жатқан бизнеске көмектесу және капитал тарту үшін құрылған.
KASE Global секторы	Шетелдік алыптар (мысалы, <i>Apple</i> , <i>Walt Disney</i> , <i>Mastercard</i>)	Қазақстанда сауда-саттыққа рұқсат етілген шетелдік бағалы қағаздар. Әдетте АҚШ долларымен номиналданған.

KASE индексінің өкілдік тізімі

Бұл еліміздің басты акцияларының дегдарлық тізімі. Оған негізгі алаңның «Премиум» және «Стандарт» санаттарының ең өтімді қағаздары кіреді. Дәл солар бойынша Қазақстан экономикасының жай-күйінің басты индикаторы – **KASE индексі** есептеледі.

Ішінде кім бар: *ҚазМұнайГаз, Kaspi.kz, Қазатомөнеркәсіп, Halyk Bank, Air Astana* және т.б. сияқты эмитенттердің қағаздары.

Айырмашылығы неде: Сауда-саттықтың ең жоғары көлеміне ие. Бұл акциялар құнының өзгеруі биржаның индексін тікелей жоғары немесе төмен жылжытады.

• **Өтімділік сыныптарының тізімдері**

KASE ай сайын барлық сатылатын акцияларды сауда-саттық көлемдері мен мәмілелер жиілігі негізінде **өтімділік сыныптарына** (әдетте 1-ден 3-ке дейін) бөледі:

1-ші өтімділік сыныбы: Ең көп жүретін акциялар («көгілдір фишкалар»). Олар бойынша мәмілелер күн сайын жүргізіледі, ал сатып алу және сату бағасы арасындағы айырмашылық (спред) ең аз.

2-ші және 3-ші өтімділік сыныптары: Танымалдығы аздау қағаздар. Олар бойынша сауда-саттық күн сайын жүргізілмейді, инвесторлар аз, сондықтан мұндай акциялардың үлкен көлемін нарықтық бағамен тез сату немесе сатып алу қиын болады.

Негізгі тұжырымдар

- Акция капиталды инвестициялауға арналған құрал болып табылады, ол үлестік инвестициялық бағалы қағаздарға жатады. Акция – эмитенті тек акционерлік қоғам бола алатын эмиссиялық бағалы қағаз. Ол меншік титулы болып табылады, бар болу мерзімі жоқ, оған шектеулі жауапкершілік пен бөлінбеушілік тән, акциялар шоғырландырылуы және бөлшектенуі мүмкін. Акциялардың бірнеше түрлері мен типтері болуы мүмкін.
- Акциялар инвесторға сату кезінде біржолғы табыс, ал дивиденд түрінде кепілдендірілмеген тұрақты табыс әкеледі.
- Акциялардың кірістілігі алынған кірістің оны сатып алу кезіндегі акционердің шығындарына қатынасын сипаттайтын есептік салыстырмалы көрсеткішті білдіреді.
- Ақша қаражатын белгілі бір акцияларға инвестициялау туралы шешім қабылдай отырып, олардың құндық бағалары мен инвестициялық сипаттамаларын салыстыру қажет.